

Position Paper - Elise Steilberg

Recente grote verkiezingsoverwinningen van de AKP, gesteund door Turkse stemmen uit Nederland, commotie over de resultaten Motivaction onderzoek, en een toenemend kritische berichtgeving over de demontage van de Turkse rechtstaat leidden in Nederland al eerder tot een verhevigd debat over de positie van Turkse Nederlanders en de vraag in hoeverre die onder invloed van Ankara staan. Daarmee kwam ook meer informatie over de hier aanwezige netwerken en organisaties aan het licht. Erdogan en Gülen hadden in 2013 al met elkaar gebroken, na de mislukte coup poging deed Erdogan daar deze zomer nog een flinke schep bovenop door dit netwerk ervan te betichten erachter te zitten. De woede over de coup leidde tot hoog oplopende emoties, ook in Nederland.

Turkse commotie brengt in Nederland feiten aan het licht

Via Turkse media en toespraken van Diyanet-imams werden Nederlandse Turken ook direct bij de nasleep van de coup poging betrokken. Naar mijn idee is het een voor Nederland gezonde ontwikkeling dat sindsdien duidelijker is geworden welke Turkse stromingen en organisaties (TSRO's) in Nederland actief zijn en hoe zij samenwerken, elkaar bevechten of door Ankara geïnstrumentaliseerd (kunnen) worden.

Persoonlijk ben ik hierdoor niet erg verrast, en deel de commotie over de opgelopen spanningen dan ook minder. Er wordt tegenwoordig helaas veel en makkelijk bedreigd, maar naast een brandje op een deurmat, wat opwinding en het weghalen van kinderen van scholen is er in Nederland niets onoverkomelijks gebeurd. Daarnaast zijn er ook veel Turkse Nederlanders die dit conflict in het geheel niet raakt maar die niet in beeld komen. Veel wordt hier door de aandacht van de media vergroot.

Eerdere onderzoeken helpen niet verder

Na jaren van bijna blinde steun aan Turkse stromingen en organisaties (TSRO's) lijkt Den Haag zich na deze emotionele zomer te willen bezinnen. Een nieuw onderzoek naar vier grote TSRO's hangt al meer dan een jaar in de lucht maar schijnt nu concrete vormen aan te nemen. Daarmee bevestigt het ministerie van Sociale zaken en werkgelegenheid tegelijk impliciet de ontoereikendheid van een reeks eerdere pogingen. Die onderzoeken liepen vaak achter de maatschappelijke realiteit aan, de methode beperkte zich te vaak tot vriendelijk aftastende gesprekken met met directe belanghebbenden en de aangedragen conclusies waren vaak eenzijdig vanuit één enkel perspectief of vakgebied geschreven. Een voorbeeld daarvoor is het rapport van Sunier en Landman uit 2014 dat alleen putte uit reeds bekend wetenschappelijk onderzoek en geen enkel nieuw inzicht aandroeg. Het werd terecht door minister Asscher bekritiseerd.

Misleidende hiaten

Maar het kan erger als er echte fouten gemaakt worden. Zo stelde hoogleraar van Bruinessen in zijn rapport over de Gülen-beweging uit 2010 dat dit netwerk nooit betrokken zou zijn bij islamitisch onderwijs. Dat ligt aantoonbaar anders nu duidelijk is dat aanhangers al in 2006 bij een islamitische school in Zaandam betrokken waren. Maar op basis van de foute veronderstelling is vervolgens wel goodwill gecreëerd en beleid gemaakt, en werden terechte twijfels van anderen makkelijk weggeschoven. Om de reikwijdte van de Turks-islamitische netwerken en hun potentiële invloed te kunnen beoordelen is een veel nauwkeuriger inzicht in de structuren en de financiering nodig. De theologische 'Überbau' waarover onderzoekers uit islamologische of antropologische hoek zo graag uitweiden doet er minder toe. De vraag is toch vooral, wat doen deze organisaties concreet, wat zijn hun doelen, waar ligt hun macht, wat zijn de banden met het buitenland, en welke gevolgen hebben hun activiteiten voor de eigen groep enerzijds en de hele Nederlandse samenleving anderzijds? Aspecten die noch gemeenten, noch samenwerkingspartners zelf boven tafel kunnen krijgen.

Verdoezelen leek zo makkelijk

Maar willen onze bestuurders de feiten eigenlijk wel weten? In mijn onderzoek kom ik toch wel heel vaak een verdoezeling van feiten tegen waaraan men maar al te graag blijkt bij te dragen. Het lijkt ook vaak de makkelijkste weg. De Turks-islamitische organisaties staan vaak ver af van de mainstream maatschappij en er is weinig aandacht voor. Ophef over hun activiteiten zou zowel de organisaties zelf als de instanties en bestuurders treffen die ontoereikend toezicht hielden. Over de het ontbreken van regelgeving voor

Turks-islamitische internaten schreef ik al in 2012 in het Parool. Hoewel Amsterdam toen tenminste vier van deze instellingen telde werd er niet op gereageerd. En dat ging makkelijk. In Nederland hoeft een moskee of gebedsruimte nergens geregistreerd te worden. Ook kunnen islamitische bewegingen hun religieuze en zogenaamd puur maatschappelijke activiteiten scheiden en in verschillende stichtingen onderbrengen. Deze hebben dan sec juridisch gezien geen banden met elkaar. Zo kon de gemeente Amsterdam in een onderzoek zelfs volhouden dat een internaat in onderhuur bij een moskee cq islamitisch centrum niets met religie te maken heeft. Voor mij bevestigen ook de eerder genoemde ontoereikende onderzoeken de indruk dat wegstijgen vaak de voorkeur geniet waar een diepere blik op de feiten op zijn plaats is.

Politiek gaf te snel toe aan wensen van intransparante organisaties

Het is in mijn ogen dan ook niet goed te praten dat bewindslieden zich in het verleden lieten verleiden tot regel- en wetswijzigingen ten behoeve van TSRO's waarover nu nog steeds twijfels oplaaien. Zo was het ministerie van onderwijs de Gülen-beweging veel te graag ten dienst. Die wilde heel graag een middelbare school oprichten maar bleek binnen de bestaande regelgeving kansloos. Toen bedacht het ministerie voor een alternatieve route en paste rond 2008 de regels aan. Zo kwam de Gülen-beweging aan haar twee middelbare scholen. De route is sindsdien door anderen nooit gebruikt, en lijkt verder alleen interessant als de oprichter een zak geld meebrengt.

Een vergelijkbaar geval blijf ik zien in de onlangs ingevoerde wet op de jeugdverblijven. Die komt vooral de Suleymanci-beweging tegemoet, de bedrjver van 18 van de 19 in Nederland bekende Turkse moskee-internaten, het enige andere valt onder Milli Görüs. De wetgeving werd weliswaar in een breder kader geplaatst maar legitimeert toch vooral de activiteiten van dit publiciteitsschuwe religieuze netwerk.

Nu alles reeds in kannen en kruiken is, komt er dus achteraf nog onderzoek da deze stroming behandelt. De uitkomst dat er in het verleden verkeerd gehandeld is, is dus niet te verwachten.

De organisaties zijn niet statisch

Terugblikkend valt tevens te constateren dat de Nederlandse politiek zich menig maal flink vergiste in haar Turks-islamitische partners. Zoals in de zich liberaal presenterende Milli-Görüs afdeling die bij de Westermoskee in Amsterdam betrokken was. Overnacht werden de bestuurders door een buitenlands hoofdkantoor opzij geschoven, en plots bleek de organisatie veel conservatiever en hiërarchischer dan aangenomen, en de stad Amsterdam stond voor voldongen feiten.

Ook de boodschap van Diyanet veranderde in de laatste jaren onder directe invloed van de Turkse politiek. Waar de overheidsorganisatie eerder diende om de Turkse islam binnen seculiere perken te houden, word zij nu juist gebruikt om de invloed van religie op de Turkse burger te versterken, en is zij daarin een veel en graag gebruikt instrument van de zittende regering.

De Gülen-beweging wisselde na meer dan een decennium van samenwerken met de AKP de fronten door te proberen Erdogan van zijn troon te stoten. De vroegere bondgenoot wordt door de huidige president nu als grootste vijand beschouwd en als terroristische organisatie aangemerkt.

Deze drie gevallen tonen aan dat harde conclusies over de werkelijke drijfveren en intenties van Turkse organisaties binnen het gegeven krachtenveld in veel gevallen niet te trekken zijn.

De situatie in Turkije is niet te overzien

En waar het amper mogelijk is om in Nederland een helder beeld van de situatie van Turks-Nederlandse organisaties te krijgen, is dit wat betreft Turkije nog veel moeilijker. De situatie daar is ongekend complex. Een gepolariseerde maatschappij, een rechtstaat die bijna ontmanteld lijkt, media die worden beperkt, het Koerdische conflict dat wordt aangewakkerd, en een couppoging met in de nasleep de noodtoestand die de zittende regering voorlopig ongekende macht geeft. Tel daarbij op een enorm vluchtelingen-probleem, een inzakkende economie en het brandende Syrië voor de deur. Niemand weet wat hier nog zal komen. Er kan zich morgen een compleet onverwachte situatie voordoen die via Turkse media ook direct in Nederland effect heeft.

Met zoveel onzekere variabelen is dus ook de invloed van politieke ontwikkelingen in Turkije op Turkse Nederlanders niet te voorspellen.

Is na vijftig jaar een andere benadering mogelijk?

Als er de afgelopen vijftig jaar geen Nederlands-Turkse verenigingen, adviesraden, koepel-organisaties of internaten waren geweest, zou de integratie van Turkse Nederlanders er dan nu werkelijk slechter voorstaan? Ik heb niet die indruk. Het effect van specifiek op de eigen identiteit gericht beleid op de integratie zou best wel eens nihil of zelfs negatief kunnen zijn.

Uiteindelijk voeren alle zich als Turks afficherende Nederlandse organisaties een conservatief beleid. Ze zijn uiteindelijk in de eerste plaats gericht op het behouden van hun eigen bestaansrecht dat ligt in een Turkse (diaspora)identiteit.

Is na een halve eeuw op deze ooit met de beste bedoelingen ingeslagen weg nu dan niet het moment gekomen om afscheid te nemen van een niet efficiënt beleid? En is het überhaupt nog mogelijk om af te stappen van het ingesloten denken in verzuilde doelgroepen dat is uitgegroeid tot eenoog beide zijden ingesloten systeem?

Zou Nederland de op Turkije georiënteerde clubs ook kunnen laten voor wat ze zijn, en haar burgers ongeacht hun achtergrond eindelijk gaan aanspreken als volwassen individuen?

Nederland heeft veel te bieden

In de laatste maanden werden een aantal wezenlijke verschillen tussen Turkije en Nederland bijzonder duidelijk. Nederlandse Turken genieten hier net als iedereen van de sociale zekerheid en de volledige vrijheid om zich te organiseren, een geloof te belijden of hun mening te uiten. In Turkije is dat allemaal niet vanzelfsprekend. Nederland is niet perfect maar het biedt al zijn burgers een rechtszekerheid waar men in het land van herkomst alleen van kan dromen. Dat mag hier best veel duidelijker worden uitgesproken en benadrukt.

Het politieke discours wordt in Turkije vaak met eenzijdige narratieven en veel emotie gevoerd. Dat kan de gevoelens aardig opzweepen. Daartegenover doen wij hier veel minder aan nationalisme en pathos. En ook daarin ligt een kracht. De Nederlandse politiek kan zich beter niet in uit Turkije geïmporteerde conflicten laten meeslepen. Het ogenschijnlijke slachtoffer van vandaag is morgen de sterkere partij, en omgekeerd. Bedreigingen worden hier voor iedereen door politie en rechters afgehandeld. Daarin moet de overheid geen kant gaan kiezen.

Op de 'lange arm', de Turkse tv-kanalen en het gedachtegoed van Turkse organisaties heeft Nederland maar heel beperkt invloed. Waar het wel grip op hoort te hebben is het aanbod dat alle burgers hier horen te krijgen en de eisen die daartegenover mogen staan. De verhouding van rechten en plichten zou een doortimmerde constructie moeten zijn die herkenbaar op een stevig fundament staat.

Laat het vanaf nu gaan over de jeugd, ongeacht afkomst

Wie echt iets wil veranderen moet zich op de jeugd richten. Het is mijn stellige indruk dat een groot aantal Turkse organisaties er niet bepaald op uit is om jongere generaties werkelijk van alle vrijheden te laten proeven die Nederland hen en andere jongeren te bieden heeft. Denk daarbij vooral aan het in hun ontplooiing beperken van jonge meisjes en vrouwen opgrond van zogenaamd religieus-culturele tradities, maar ook aan het voor veel Turken onmogelijke idee dat hun zoon of dochter op zichzelf zou gaan wonen, of een niet-Turkse of niet-islamitische partner zou kiezen.

Ook hier zou de overheid een actievere benadering kunnen tonen die losstaat van elke afkomst of geloofsovertuiging. Ga staan voor onze vrijheden, en streef ernaar dat alle jongeren kennis kunnen maken met alles wat hier aan cultuur, kunst, muziek, debat of sport geboden wordt. Overtuig de Turks-Nederlandse jeugd ervan dat zij net als iedereen het recht heeft om zich vrij te ontplooien en haar leven in te richten, en maak ook duidelijk dat wie een persoonlijk moeilijke keuze maakt hierbij steun verdient. Recent door politieke partijen geopperde initiatieven als een verlengde schooldag met huiswerk-klassen of een goed begeleide maatschappelijke dienstplicht zijn in dit kader zeker het overwegen waard. Dat elke jongere tegenwoordig een startkwalificatie moet halen is een goede zaak. Maar geef scholen ook de middelen voor meer persoonlijke begeleiding, en besteed meer aandacht aan het goed Nederlands kunnen spreken, de meest essentiële sleutel naar een baan.

Het is tijd voor een koerswijziging. Ongeacht hoe Turkse organisaties hierover denken, nog langer wegkijken staat gelijk aan een gemakzuchtig 'good enough for them' denken.

Daarvoor is het na vijftig jaar nu echt te laat.

Over mij

Ik woon met mijn in Istanbul geboren echtgenoot en twee Nederlands-Turkse zoons in de studentenleeftijd in Amsterdam. Ik kom sinds dertig jaar geregeld en graag in Turkije en spreek de taal op een basaal niveau. Ik heb geen banden met politieke of religieuze organisaties en ben onafhankelijk. Mijn opleiding en beroep liggen in een heel andere hoek. Ik studeerde visuele communicatie.

In 2010 begon ik met een eigen onderzoek naar de onderwijsactiviteiten van de Gülen-beweging in Nederland. Aanleiding was het feit dat ik dit orthodox-islamitische netwerk volkomen onverwacht aantrof bij een middelbare school in Amsterdam. Ik kon niet begrijpen hoe dit mogelijk was, maar navragen stuitten keer op keer op een muur van weerstand bij zowel bestuur als gemeente.

Ik sprak met veel mensen en spitte van wetenschappelijke onderzoeken tot KvK-informatie van alles door op zoek naar een antwoord op de vraag wat hier nu eigenlijk gaande was. Daarbij lag voor mij de nadruk op het opdiepen van onbekende feiten en verbanden.

Van het een kwam het ander. Zo ben ik ook over de moskee-internaten van de Süleymanci en de 'lange arm' gaan schrijven. Ik volg de politieke ontwikkelingen hieromtrent met interesse.

Voor dit debat relevante stukken van mijn hand zijn te lezen op www.steilbergenmetin.nl/leeslijst

Contact: mail@elise-steilberg.com